

Henrik Gabriel Porthan kansanrunouden kerääjänä ja tutkijana

Pekka Hakamies

Henrik Gabriel Porthan oli karjalaista sukujuurta isän puolelta. Eräs hänen esi-isiään oli viipurilainen kauppias Kustaa Purttanen, jonka jälkeläiset olivat ajan tavan mukaisesti koulutusta saatuaan ottaneet hienommalta kuulostaneen sukunimen. Henrik Gabrielin isä Sigfrid oli pappi kolmannessa polvessa, ja kotiseutu oli Viitasaarella Keski-Suomessa. Henrik oli kuitenkin jo lapsena sukulaisten kasvatettavana Kruunupyssä Keski-Pohjanmaalla isän sairaudesta seuranneen perheen taloudellisen ahdingon vuoksi. Äidin puolelta sukua olivat Jusleniukset ja sitä kautta Turun akateeminen seurapiiri.¹ Myöhemmin Turussa professorina ollessaan Porthan oli boreaalisen ja pohjalaisen osakunnan inspehtori.²

Porthanin voidaan olettaa tunteneen omakohtaisesti vanhan runoperinteen, koska hänen lapsuutensa kotiseudulla Sisä-Suomessa runonlaulu lienee ollut vielä 1700-luvun alkupuolella elävää perinnettä. Sen sijaan Kruunupyssä ja myöhemmin Turku eivät liene enää tarjonneet hänelle elävää runonlaulua muuta kuin poikkeuksellisesti. Porthan sai luullakseni huomattavan osan tutkimuksissa käyttämistään runoaineistosta toisten muistiinpanoina, mutta lähdetietojen puuttuessa tästä on vaikea sanoa mitään täsmällistä. Tuona aikana on ollut tavallista, että kansanrunoudesta kiinnostuneet oppineet vaihtoivat keskenään aineistoja, minkä seurauksena jonkin kansanrunotallenteen alkuperäistä muistiinpanijaa voi olla mahdotonta määrittää. Porthan on luultavasti paitsi saanut aineistoja myös antanut niitä muille kiinnostuneille, joten hänen aineistojaan on ollut toisten julkaisuissa. – Periaatteessa voisi olla mahdollista paikantaa Porthanin käyttämää kansanrunoaineistoa huolellisen vertailevan tekstianalyysin avulla.

Porthan viittaa teoksensa *De Poësi Fennica*³ jälkiosassa aikeeseensa julkaista karjalaisia itkuvirsiä, joita hänellä oli sanojensa mukaan edustava kokoelma. Hän ei tietävästi oleskellut niin pitkään Pohjois-Karjalassa, että hän olisi kyennyt itse tallentamaan itkuvirsiä sikäläisiltä ortodokseilta. Muuten ortodoksiset karjalaiset, joiden suulliseen perinteeseen itkuvirret kuuluivat, elivät 1700-luvun jälkipuolella Ruotsin valtakunnan rajan itäpuolella. Kaikki tämä viittaa epäsuorasti siihen, että hänellä oli käytössään toisten muistiinpanoja.

Teoksen alussa Porthan valittelee runojen eläneen vain maan sisäosissa, jonne hänellä ei ollut tilaisuutta matkustella, joten hän oli pyytänyt ”suosijoita ja ystäviä” niitä lähettämään. Niinpä hänellä lienee ollut paljon enemmän aineistoja kuin mitä on

¹ <http://artikkelihaku.kansallisbiografia.fi/artikkeli/2599/>.

² Klinge 1989, 86.

³ Olen käyttänyt lähteenä teosta: Porthan, Henrik Gabriel, Suomalaisesta runoudesta. Kääntänyt ja johdannon kirjoittanut Iiro Kajanto. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1983.

näkyvissä hänen julkaistuissa tutkimuksissaan. Tosin Lauri Honko on arvellut, että huomattava osa aineistoista oli muuta kuin anonyymiä, kollektiivista suullista perinnettä eli varsinaista folklorea. Niinpä Hongon käsityksen mukaan Porthanin kadonneen aineistokokoelman painopiste olisi ollut muualla kuin varsinaisissa kansanrunoissa. Honko myös toteaa, ettei Porthan eivätkä hänen aikalaisensa vielä puhuneet kansanrunoista erikseen, vaan sekä kirjallisen että suullisen kulttuurin keskuudessa syntynyt runous oli Porthanille samanarvoista ja yhtäläistä aineistoa.⁴ ”Kansanruno” käsitteenä muodostui vähitellen 1800-luvun romantiikan sävyttämässä ilmapiirissä.

Porthanin merkkiteos folkloristiikan alalla on vuosina 1766–1778 yhteensä viitenä osana ilmestynyt *De Poësi Fennica*, jonka perusteella häntä ennen kaikkea arvioin kansanrunouden tutkijana ja kerääjänä, joskin myös muualla hänen tuotannossaan ja kirjeenvaihdossaan on kiintoisia tietoja hänen toiminnastaan ja näkemyksistään. Porthanin vaikutus tuntuu niin ikään monien hänen aikalaistensa ja oppilaidensa tuotannossa, ja on vain vähäistä liioittelua sanoa, että Porthan on suomalaisen folkloristiikan esi-isä.

De Poësi Fennica on sikäli vaikea arvioitava, että Porthan kirjoitti ja julkaisi sitä pitkän ajan kuluessa, vihko kerrallaan, kaksi ensimmäistä osaa vuosina 1766–1768 ja kolme jälkimmäistä vasta vuonna 1778. Hänen näkemyksensä ja aineistonsa ovat muuttuneet 12 vuoden aikana julkaisuprosessin kuluessa. En ole havainnut eri osien välillä mitään varsinaisia ristiriitaisuuksia, mutta painotukset näyttävät jonkin verran muuttuneen matkan varrella. Matti Klinge on pannut merkille saman muutoksen ja yhdistää sen Porthanin matkaan Saksaan, muun muassa Göttingenin yliopistoon, osien ilmestymisen välillä.⁵ Porthan oli selvästi valistusajan ajattelun kasvatti vailla romantiikalle ominaista vanhan ja villin ihannoitua, ja valistuksen sanoma tuntuu Porthanin näkemyksissä esimerkiksi loitsurunoudesta tuomittavana barbariana. Jouko Hautala on tosin oppihistoriassaan ollut sitä mieltä, että alkava romantiikka vaikutti Porthanin toimintaan ja että kiinnostus vanhaan runouteen oli paljolti Thomas Macphersonin *Ossianin laulujen* ansiota.⁶

Porthan jakaa teoksessaan suomalaisen runouden kolmeen ryhmään, joista ensimmäisen – ja hänen varsinaisen tutkimuskohteensa – muodostaa trokeemittainen runous, kaksi muuta ovat loppusointuinen runous ja antiikin runomittoja käyttävä runous; jälkimmäiset hän sivuuttaa vain maininnalla. Porthan oli pannut merkille nelipolvisen trokeerunon kansallisen erikoisluonteen ja käytti siitä nimitystä *runae Fennicae* eli suomalaiset runot.

Varsinkaan teoksen alkupuolella Porthan ei tee juurikaan eroa trokeemittaisen runouden sisällä sen välillä, millaisesta lähteestä runot ovat peräisin. Samaan seikkaan on Lauri Honko kiinnittänyt huomiota todeten, että Porthanilta puuttuu myöhemmin vakiintunut jako ”oppia saaneen runoilijan taidetrunon”, ”kirjasivistystä vailla olevan mutta nimeltä

---

⁴ Honko 2000, 89.

⁵ Klinge 1989, 45.

⁶ Vrt. Kajanto 1983, 20–21; Hautala 1954, 65.

tunnetun talonpoikaisrunoilijan runon” ja ”aidon kansanrunon, jonka tekijästä ei ole tietoa” välillä.⁷

Niinpä Porthanilla on esimerkkiteksteinä yhtä hyvin oppineiden kuin rahvaanrunoilijoiden tekstejä varsinaisten kansanrunojen ohella. Hänen tutkimuksellinen kiinnostuksensa näyttää kuitenkin siirtyneen aikaa myöten yhä selvemmin varsinaiseen kansanrunouteen eli suulliseen runouteen, josta hän on kirjoittanut yksityiskohtaisemmin teoksensa jälkiosissa. Porthan ei kuitenkaan itse totea tätä kirjoituksissaan.

Vastaavasti jusleniaaninen fennomaanius vähenee, ja vertailu heprealaiseen runouteen jää vain alkupuolen kumarrukseksi aatteellisen oppi-isän suuntaan.⁸ Porthan tarkastelee kohdettaan terveen kriittisesti eikä enää pyri löytämään mahdollisimman paljon yhteneväisyyksiä heprean ja suomen välillä. Klengen näkemyksen mukaan Porthan oli uransa alkupuolella vielä vanhakantainen fennomaani, mutta matka Göttingeniin ja tutustuminen saksalaiseen uushumanismiin muutti perusteellisesti Porthanin näkemyksiä.⁹

Porthan oli kirjallisen kulttuurin kasvatti ja Rooman kirjallisuuden eli viralliselta nimeltään ”kaunopuheisuuden” (eloquentia) professori. Niin ollen on luonnollista, että hänelle kansanrunot olivat suullisenakin kiinteätekstistä runoutta, joka esitettiin ulkomuistista. Hongon mukaan Porthanin kirjoituksissa näkyy kansanrunoutentutkijan perusasetelma: on olemassa suullisesti välittyvä teksti, joka voi varioida esityksissä, mutta silti sen perussisältö säilyy muuttumattomana, ja tekstien vertailu antaa mahdollisuuden alkuperäisen tekstin rekonstruointiin.¹⁰ – On toisaalta otettava huomioon, että varsinkin *De Poësi Fennican* alkuosissa huomattava osa esimerkkiaineistosta on kirjallisempaa ja individuaalisempaa kuin varsinainen suullinen kansanrunous.

Matti Kuusi taas on painottanut, että oppiaineensa edustajana Porthan on tuntenut hyvin antiikin tekstikritiikin säännöt, ja hänen kirjoituksissaan näkyy pyrkimys niiden soveltamiseen runoaineistoon. Porthan toteaa, että kansanrunotekstejä vertailemalla niiden varovainen täydentäminen eheämmiksi kokonaisuuksiksi on mahdollista. Toisaalta Porthan varoitti runoja tallentavia pidättäytymään kaikesta oma-aloitteisesta runotekstien korjailusta ja parantelusta. Sen ansiosta 1700-luvun loppupuolen runoaineistot ovat Kuusen mukaan harvinaisen aitoja ja luotettavia.¹¹ Porthanin esittämät periaatteet kestivät pitkään ja tuntuivat sittemmin muun muassa Elias Lönnrotin toiminnassa. Usea Porthanin tieteellistä toimintaa kommentoinut myöhempi kirjoittaja on ollut sitä mieltä, että siinä ovat näkyneet jo alullaan vertailevan kansanrunoutentutkimuksen periaatteet.

Porthan oli perehtynyt ns. kalevalamitan eli nelipolvisen trokeen normeihin ja pyrki teoksessaan tarkastelemaan sitä, millä tavoin suomen kieli soveltuu trokeemittaan. Hän

⁷ Honko 2000, 89; Iiro Kajanto on lisännyt omasta päästään Porthanin teoksen suomennokseen lukujen otsikot, joissa puhutaan ”kansanrunoista”, esim. luvut X ja XI.

⁸ Porthan 1983, 67.

⁹ Klinge 1989, 62.

¹⁰ Honko 2000, 95.

¹¹ Kuusi 1984, 55.

tunnisti ainakin suunnilleen mitan vaatimukset, mutta lyhyen ja pitkän pääpainollisen tavun erottelu ei näytä olleen hänelle aivan selvä, ainakin päätellen niistä näytesäkeistä, joita hänellä on tekstissä. Moitteettomien säkeiden seassa on toisinaan sellaisia, joissa lyhyt pääpainollinen tavu on runojalan nousussa: *Lindu pahin parvesansa; Jotka pulskat pudonnehet*. Nämä säkeet ovat Porthanilla esimerkkeinä ”kauniista” tai ”ei epämieluisista” säkeistä. Porthan tuo tekstissä selvästi esiin epävarmuutensa ja päätelmiensä vajavaisuuden: ”Toistaiseksi en pysty osoittamaan, mitkä säännöt jo selitettyjen lisäksi olisivat tarpeen tavunkeston määrittämiseksi oikealla tavalla”.

Runomitan ohella Porthan on pannut merkille alkusoinnun ja kerron sekä ilmiön, josta myöhemmät tutkijapolvet ovat käyttäneet termiä ”viskurilaki”: mitä pitempi sana on, sitä todennäköisemmin se sijoittuu säkeen loppuun. Porthanin esitystapa onkin paremmin kuvaileva kuin käsitteellistämiseen pyrkivä, mutta on luonnollisesti otettava huomioon se, että kyseessä on 1700-luvun oppinut.

Eräät myöhemmät kommentaattorit ovat olleet sitä mieltä, että Porthanilla ei ollut juurikaan esteettistä aistia tai tajua ja että hän kiinnitti huomiota lähinnä rakenteellisiin ja sisällöllisiin seikkoihin.¹² Esteettisiä arvioita Porthan esittää lähinnä kerron ja sanajärjestyksen osalta. Kielen ja esitystavan piti hänen mielestään olla sulavaa ja tarkoituksenmukaista, eikä kieltä saanut turhan takia väännellä. Kerron käytön piti olla kohtuullista – seikka joka Lönnrotilta unohtui Uuden Kalevalan kokoamisessa. Porthan kiinnitti myös jonkin verran huomiota murteisiin ja kielen muutoksiin ja vaati pysyttäytymistä vanhanmallisessa esitystavassa, johon kuului muun muassa h-konsonantti katkaisemaan pitkä vokaali muualla kuin sanan ensimmäisessä tavussa. Joissakin murteissa tämä tuli luonnostaan.

Vaikka Porthan olikin kirjallisuudentutkija ja hänen lähtökohtansa oli kiinteä teksti, hänen kirjoituksistaan voi löytää kiintoisia tietoja runojen ja koko runoperinteen opettelemisesta ja esittämisestä. Porthan tiesi, että runoperinteen elinalueilla oli taitajia, ”runoniekkoja”, jotka kykenivät nopeasti improvisoimaan runoesitystä halutusta aiheesta. He saattoivat sepittää pitkiäkin runoja, joita painettiin mieleen ja jotka levisivät muistinvaraisesti. Porthanin käsitys runoperinteen opettelusta muistuttaa jonkin verran ns. formulateoriaa, jonka Milman Parry ja Albert Lord kehittivät tutustuttuaan 1930-luvulla elävään eeppiseen traditioon silloisen Jugoslavian alueella.¹³ Porthanin mukaan runonlaulajat painoivat mieleensä suuren määrän lauseparsia, ajatuksia, kielikuvia ja kuvioita ja tottuivat runouden luonteeseen ja kehittivät kykyään ahkeralla harjoituksella ja uutteralla laulamisella. Hänellä oli näytteinä kansan runotaidosta kuitenkin niin sanottuja rahvaanrunoja, jotka oli yksilöllisesti sepitetty ajankohtaisista asioista ja todennäköisesti jo alun perin kirjalliseen muotoon. Porthan on lainannut Cajanukselta maininnan, että talonpojat runotaitoon perehtyneinä pystyvät improvisoimaan mistä tahansa aiheesta laulettua runoa.

Porthanin kuvaus runonlaulusta esityksenä on niin ikään kiintoisa, semminkin kun kuvauksia on paljon vähemmän kuin säilyneitä runotekstejä. Lauluesityksessä on mukana kaksi henkeä, päämies ja säestäjä tai puoltaja, nimityksestä riippuen. He laulavat vuorotellen, niin että kun päämies on ennättänyt säkeen viimeisen runojalan

¹² Kajanto 1983, 18; Koskimies 1963, 533.

¹³ Lord 1960.

alkuun, niin säestäjä yhtyy siihen ja sen jälkeen kertaa päämiehen laulaman säkeen. Säestäjän päästyä vuorostaan viimeisen runojalan alkuun päämies yhtyy uudelleen lauluun ja jatkaa taas eteenpäin. Porthan on oivaltanut aivan oikein, että tällainen laulutapa antaa päälaulajalle mahdollisuuden keksiä laululle jatkoa sillä välin, kun säestäjä kertaa jo laulettua säettä. Porthan tuo kyllä esiin, että sellainen improvisointi onnistuu vain taitavalta laulajalta. Porthanin kuvaama esitystapa on aivan samanlainen kuin mitä tunnetaan myöhemmiltä vuosisadoilta eteläisiltä runoperinteen alueilta: Kannakselta, Inkeristä ja Virosta sekä Savosta. Sen sijaan pohjoisalueella Raja-Karjalassa ja Vienan Karjalassa tällainen vuorolaulu näkyy olleen harvinaista tai kokonaan tuntematonta.¹⁴

Runoista, joita sittemmin on ruvettu kutsumaan varsinaisesti kansanrunoudeksi, Porthan on kiinnittänyt huomiota kahteen ryhmään tai lajiin. Yksi ovat niin sanotut jauhirunot – lyyriset runot, joita naiset esittivät jauhaessaan käsikivillä viljaa. Samalla Porthan tulee kuvanneeksi laulujen kontekstia, laulujen esitystilanteita ja naisen asemaa perheessä ja taloudessa. Hongon mielestä tämä kohta laajenee suorastaan sosiaalihistorialliseksi analyysiksi naisen asemasta maalaisyhteisössä.¹⁵ Porthanin painotus saattaa kummastuttaa lukijaa, koska Porthan ei mitenkään perustele jauhirunojen merkitystä runotutkimukselleen. Joko hän on sattunut saamaan jostakin sopivan aineiston, tai selityksenä on *De Poësi Fennica* -sarjan keskeneräisyys – kirjoittajan oli määrä jatkaa muiden runolajien esittelyä, mutta lopulta painoon pääsivät vain jauhirunoja ja loitsuja käsitelleet osuudet.

Loitsujen tutkiminen ja esittely on sikäli perusteltua, että Porthan ja hänen kollegansa – joista tärkeimmät olivat Erik Lencqvist ja Kristfrid Ganander – käyttivät niitä kansanuskon ja mytologian tutkimusaineistona. Porthan oli perehtynyt varsin hyvin myös tietäjän toimintaan ja loitsimiseen ilmiönä. Hänen esittämänsä kuvaus on selkeä esitys šamanistisen tietäjän ekstaasista, ”haltioissa” -termiä myöten. Loitsuja ei Porthanin saamien tietojen mukaan laulettu vaan ne olivat *lukuja* joita saneltiin.

Poppamies kykeni aiheuttamaan itselleen tajunnan menetyksen, ja hänen henkensä pystyi transsitilassa kulkemaan muualla, ”vaeltaa tutkimaan salattuja asioita ja toisten salaisia ajatuksia”, ja virottuaan tietäjä pystyi kertomaan muille mitä oli saanut selville. Porthan kuvasi myös keruutyön vaikeuksia tämän perinnelajin kohdalla. Loitsujen taitajat eivät olleet halukkaita niitä sivistyneistön edustajille esittämään, koska yhtäältä pelättiin edelleen syytöksiä taikauskosta ja toisaalta loitsijat pelkäsivät sanojensa menettävän tehonsa, jos ne tulivat sivullisten tietoon.

Porthanin omassa suhtautumisessa loitsuihin ja magiaan näkyy jonkinlainen puhdasoppisuuden jälkikaikujen ja valistuksen ideologian yhdistyminen. Porthan paheksui selkeästi loitsujen esittämistä, niihin uskoivat ”typerät ja vanhojen akkojen lorujen sokaisemat ihmiset”. Porthan pani toivonsa nuorisoon, joka oli elänyt tiiviimmin kristillisen opetuksen piirissä ja johon vanhalla perinteellä oli huonompi ote. Niin ikään katolinen kirkko sai osasyyn loitsuperinteen elinvoimaisuudesta. Saman asian ovat tutkijat myöhemminkin panneet merkille.

---

¹⁴ Virtanen, Leea 1968, 39–40.

¹⁵ Honko 2000, 94.

On tietymätöntä, kuinka laaja omakohtainen tuntuma Porthanilla oli runoperinteen elämiseen 1700-luvun loppupuolen Suomessa. Joka tapauksessa hän pystyi saamiensa tietojen perusteella päättelemään, että vanha runonlaulu oli vähitellen väistymässä. Vanhoja historiallisia runoja ei (enää) ollut olemassa, vaikka Porthan analogisesti arveli sellaisia joskus olleen, ja loitsujen mytologia oli muuttunut monilta osin hämäräksi ja käsittämättömäksi. Vanha runonlaulukulttuuri eli vielä savolaisten ja karjalaisten sekä rannikkoalueesta etäämpänä eläneiden pohjalaisten keskuudessa. Vaikka Porthan ei loitsuja ihaillutkaan, hän piti runoperinnettä kokonaisuutena niin paljon arvossa, että hän paheksui joidenkin pappien ymmärtämättömyyttä, kun nämä olivat juurineet vanhaa tapaa pois kansan keskuudesta.

De Poësi Fennica päättyy kesken loitsuosan eikä lisäosia enää ilmestynyt, vaikka ne olivat Porthanin työlliställä. Hänen kansanrunokokoelmiensa laajuudesta ja laadusta voidaan esittää erilaisia arvioita. Hongon mukaan kyseessä olisivat olleet enemmänkin rahvaanrunot kuin varsinainen kansanrunous.¹⁶ Toisaalta myyttisten kansanrunojen katkelmia on runsaasti näytteinä mm. Kristian Eerikinpoika Lencqvistin Porthanin esimiehisytydellä v. 1782 valmistuneessa väitöskirjassa *De Superstitione Veterum Fennorum* ("Vanhojen suomalaisten taikauskosta") ja Porthanin kokoamat kansanrunot muodostavat Kristfrid Gananderin *Mythologia Fennican* (v. 1789) pääsisällön. On myös pantava merkille, että *De Poësi Fennica* -teoksen loppu painottui yhä enemmän juuri kansanrunouteen, mikä viittaa loogisesti siihen, että kansanrunoaineistojakin oli tullut Porthanille yhä enemmän. Trokeemittaisten runojen ohella Porthan itse viittasi kirjoituksissaan laajahkoon sananlaskukokoelmaan, jonka hän sanoi olevan helposti kasvatettavissa kaksi kertaa niin laajaksi kuin Florinuksen painettu kokoelma (Florinus 1702) sekä laajaan karjalaisten itkuvirsien kokoelmaan.¹⁷

Varsinkin jälkimmäinen on ollut kunnioitettava saavutus, koska itkuvirsien tallentaminen on hanhensulkateknologian aikana ollut hyvin haasteellinen tehtävä. Itkuvirren esitykselle oli luonteenomaista voimakas eläytyminen, jolloin kerääjän oli mahdotonta keskeyttää esitystä ja pyytää esittäjää toistamaan tekstiä, ja karjalaisten itkujen metaforakieli oli vaikeasti ymmärrettävää perehtymättömälle, jolloin sen kirjoittaminen muistiin esityksen myötä oli hankalaa.

Folkloristiikan kannalta on todella vahinko, etteivät Porthanin keskeneräiset hankkeet tulleet valmiiksi ja että tulipalo nielaisi aineistot. Silti säilynyt aineisto ja sen tutkimus riittävät kohottamaan Porthanin omana aikanaan kansainvälisestäkin korkealle sijalle kansanrunouden kerääjänä ja tutkijana.

Kirjallisuutta

Florinus, Henrik, *Vanhain Suomalaisten tavaliset ja suloiset sananlascut: mahdollisuuden jälkeen monialda cootut ja nyt vastudest ahkerudella enätyt*. Cum Gratia & Privil: S. R. Maj:tis. Turusa: prändättyt Johan Winterildä: Cuningal: Kirjanpränt : Wuona 1702.

¹⁶ Honko 2000, 93.

¹⁷ Porthan 1983, 107.

- Hautala, Jouko, *Suomalainen kansanrunoudentutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1954.
- Honko, Lauri, Porthan suomalaisen runouden ja mytologian tutkijana. – Juha Manninen (toim.) *Porthanin monet kasvot. Kirjoituksia humanistisen tieteen monitaiturista*. Historiallinen Arkisto 114. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2000.
- Kajanto, Iiro, Johdanto. – Henrik Gabriel Porthan: *Suomalaisesta runoudesta*. Kääntänyt ja johdannon kirjoittanut Iiro Kajanto. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1983.
- Koskimies, Rafael, *Suomen kirjallisuus 2*. Helsinki: Otava 1963.
- Kuusi, Matti: Viisikerroksinen Kalevala. – *Lönnrotin aika*. Kalevalaseuran vuosikirja 64. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1984.
- Klinge, Matti: *Mikä mies Porthan oli?* Tietolipas 116. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1959 (1 p.).
- Lord, Albert: *The Singer of Tales*. New York: Atheneum 1960.
- Porthan, Henrik Gabriel: *Suomalaisesta runoudesta*. Kääntänyt ja johdannon kirjoittanut Iiro Kajanto. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1983.
- Virtanen, Leea: *Kalevalainen laulutapa Karjalassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1968.

Pekka Hakamies

Folkloristiikan professori. Turun yliopisto
pekka.hakamies (apud) utu.fi